

Helsinški *bilten*

**HELŠINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.84 // NOVEMBAR 2011.

RADIKALNE GRUPE NA BALKANU: SLUČAJ VEHABIJE JAŠAREVIĆA

AMEL EMRİC

Mevlid Jašarević (1988) iz Novog Pazara pucao je 28. oktobra 2011. godine po zgradi Ambasade SAD na Marindvoru u Sarajevu iz kalašnjikova, i tom prilikom ranio dva policajca. Jašarević je ispalio više hitaca na zgradu Ambasade pre nego što su ga pripadnici policijskih snaga ranili. Smešten je u bolnicu, a zatim prebačen u pritvor sarajevskog Kazneno-popravnog zavoda. Izjavio je da "neće pucati na braću muslimane, nego je to osвета Amerikancima zbog Pakistana i Afganistana".

Mevlida je, sa još jednim pripadnikom vehabijskog pokreta, policija i prošle godine privela, u vreme posete Novom Pazaru američke ambasadorke Meri Vorik i ambasadora "Prijatelja Sandžaka". Jašarević je stajao ispred zgrade opštine, nije imao ličnu kartu i policija ga je privela u stanicu. Kod njega je pronađen nož, a pušten je posle nekoliko sati.

Naknadno je policija utvrdila da je Mevlid Jašarević bio osuđen na trogodišnju zatvorsku kaznu

zbog pljačke u Beču 2005. godine. Ukrao je 100.000 eura. Posle izdržavanja kazne proteran je iz Austrije.

Prema vlastitim izjavama, Mevlid Jašarević boravio je u februaru 2010. godine u selu Gornja Maoča, poznatom vehabijskom uporištu u BiH, u trenutku kad je policija uhapsila veliki broj pripadnika tog pokreta. Nakon toga se vratio u Novi Pazar kako bi "širio islam".¹

Promptno reagovanje bezbednosnih službi u BiH, Srbiji, kao i dolazak tima FBI u region, brzo

1 Jašarević je sledbenik radikalne tekfir ideologije u islamu koja zagovara isključivost prema nemuslimanima i nepriznavanje sekularnih zakona. Njegov ded Šain Jašarević iz Novog Pazara potvrdio je za sarajevski list Dnevni avaz kako su se Melvidovi roditelji davno razveli, a majka ga je još kao bebu odvela u Austriju gde se nekoliko puta udavala, a poslednji put 'za nekog Arapina'. On tvrdi kako se njegov unuk nakon nekog vremena pojavio iz Austrije s bradom i s čudnim idejama o tome kako treba prakticirati islam. Potom je otišao u Gornju Maoču kod Brčkog gde deluje zajednica radikalnih islamista vehabija, a tamo je odveo i suprugu i sina. Policija u BiH raspolaže podacima da je Jašarević boravio u Gornjoj Maoči i u danima uoči napada. Predsednik Veća za fetve Islamske zajednice u BiH Enes Ljevaković kazao je kako zagovornici tekfir ideologije, kakav je Jašarević na najgrublji način zlorabe islam za svrhe potpuno protivne njegovu duhu. 'Najoštrije osuđujemo ideologiju koja zagovara tekfir, odnosno anatemiziranje, nesuradnju među ljudima i odustvo suživota', dodajući da su takvi radikali zapravo neka vrsta islamskih anarhista.

Sledbenik tekfir ideologije je i Muamer Topalović koji je na Božić 2002, kod Konjica ubio sve članove porodice Anđelić zbog čega je osuđen na 35 godina zatvora. Istog ideološkog opredeljenja su i članovi grupe koja je u junu 2010. podmetnula bombu pred policijsku satanicu u Bugojnu koja je ubila jednog policajca. Mediji ističu da je pravo središte za regrutiranje vehabija u Beču, dok u BiH deluje nekoliko njihovih zajednica koje rade na destabiliziranju države.

Sarajevski list Oslobođenje je upozorio da su bezbednosne službe zakazale u slučaju Melvida Jašarevića koji je odavno registriran kao opasna osoba. List ističe kako ni bombaški napad na policijsku stanicu u Bugojnu očividno nije bio dovoljno upozorenje kakvu opasnost predstavljaju 'usamljeni napadači'.

je stavilo situaciju pod kontrolu. Izostala su detaljnija javna objašnjenja.

RADIKALIZMI U BALKANSKOM ISLAMU

Ono što se dogodilo u Sarajevu ukazuje na to da opasnost od radikalizma postoji, mada do sada nije bilo ozbiljnijih pretnji. Ovaj događaj je ponovo doveo Balkan na prve stranice svetskih medija i načas otvorio pitanje balkanskih radikalizama, ali bez velikog senzacionalizma.

I Beograd je u više navrata bio poprište divljanja ekstremističkih desničarskih grupa (paljenje ambasada, ubistvo francuskog navijača Brisa Tatonna, učestali napadi na LGBT populaciju i Rome, novinare i branioce ljudskih prava).

Policija sve češće reaguje u takvim situacijama, ali i u samoj policiji ima netolerantnog ponašanja.

Radikalizmi svih vrsta zahtevaju ne samo društvenu mobilizaciju i akciju koja treba da promovise toleranciju i uvažavanje drugih uz promovisanje koncepta ljudskih prava, nego i ozbiljnu analizu njihove geneze, stvarnog obima i instrumentalizacije.

Pre svega, treba se podsetiti da je raspad komunizma pratila renacionalizacija svih nacionalnih grupa u postkomunističkim zemljama, od SSSR, preko istočne Evrope do Balkana. Devedesetih godina prošlog veka muslimani Balkana su izrasli u autonomne političke aktere. Ta evolucija ne predstavlja anomaliju već je logična posledica kolapsa komunizma i znak da je muslimanska populacija deo procesa evropske političke modernosti.

Problemi regiona sa muslimanskim stanovništvom na Balkanu ne mogu se razumeti bez sagledavanja šireg konteksta. Koreni problema

radikalizacije u muslimanskim redovima leže u ratovima u Bosni i na Kosovu, koji su proizašli iz imperijalne politike Srbije (i Hrvatske u Bosni), kao i u dugogodišnjoj krizi, besperspektivnosti i, pre svega, odsustvu ozbiljnije vizije budućnosti za Balkan. Takođe, svi desničarski pokreti, ne samo unutar bakanskog islama, slično onima u Nemačkoj i nekim drugim zemljama u Evropi, deo su i posledica širih društvenih problema, posebno činjenice da je veoma veliki broj mladih ljudi neprilagođen, otuđen od društva i od politike, što otvara prostor da identitet traže u raznim ekstremističkim pokretima.

Činjenica da postoje vehabije u BiH i u Sandžaku, kao i u drugim krajevima Balkana, odnosno da se mladi ljudi okreću radikalnim pokretima, ukazuje na to da im društvo ne nudi alternativu u pogledu njihove budućnosti niti im otvara perspektivu. To se odnosi na njihovo školovanje, zaposlenje i generalno ostvarivanje njihovih osnovnih životnih potreba. Privlačnost ekstremističkih pokreta je zapravo posledica besperspektivnosti, posebno kod najsiromašnijih slojeva.

REAKCIJE U BOSNI

Vehabijski pokret u Bosni i Hercegovini nije autohton, "uvezen" je sa strane kao posledica rata iz devedesetih (1992-95). Balkanski muslimani su najvećim delom hanefijski suniti, a tokom XX veka su u velikoj meri bili sekularni, mada konzervativni. Konzervativna struja je prevladala (kao i u drugim nacijama bivše Jugoslavije) u borbi za prevlast unutar elite iz koje je izrasla i Stranka demokratske akcije (SDA) – ona je promovisala tradicionalni islam kao središnju tačku bošnjačkog identiteta.

Vehabijski je pokret u Bosni brojčano beznačajan (oko 3000), a njegove pristalice uglavnom žive u izolovanim sredinama i selima u zabiti. Tokom ratnih godina, naročito u početku Muslimani-Bošnjaci su bili nenaoružani i nisu

mogli da se odupru srpskoj agresiji. Ta očajnička situacija privukla je vehabije, islamske agencije za humanitarnu pomoć, kao i mudžahedine-terane, uključujući i Al-kaidu. Mnogi su nakon rata ostali u Bosni gde su pomagali devastiranoj muslimanskoj zajednici. Ali, sa njima je došlo i do širenja vehabizma. Saudijska Arabija je bila najistaknutija u pružanju humanitarne pomoći sa više od 373 miliona dolara za "bosanski džihad". Ta pomoć kao i Bošnjaci koji su se školovali u inostranstvu doprineli su stvaranju vehabijskog pokreta. Mada je tokom rata vladala neka vrsta solidarnosti unutar islamskih grupa, tenzije između vehabija i sunita su nakon rata odmah izbile na površinu

Stefan Švarc, svetski poznati islamolog, ističe da su oni nakon rata ostali u Bosni sa ciljem da "obnove" islam. Većina bosanskih i balkanskih muslimana, kako on ističe, preziru vehabije i ne prihvataju njihov diktat. Međutim, vehabije, Muslimanska braća i drugi radikali su svojim novcem korumpirali deo lidera bosanske Islamske zajednice što je imalo veoma negativne posledice. Tako sada dio vernika na bosanske uleme gleda kao na gangstere i neprijatelje muslimana.²

Zahvaljujući inostranoj pomoći vehabije su uspele da veoma agresivno provociraju dominantnu islamsku zajednicu. U ovom pokretu ističu se dve ličnosti - Jusuf Barčić i Muhamad Porca, bosanski imami koji su studirali u Saudijskoj Arabiji.³ Početkom 2007. godine Barčić i njegovi sledbenici su privukli pažnju javnosti kada su, bez uspeha, pokušali da polože pravo na jedan broj džamija u Tuzli i u Sarajevu. Kad je Barčić dva meseca kasnije poginuo u saobraćajnoj nesreći na njegovoj sahrani je bilo 3000 ljudi.

Akademik i profesor orijentalistike Esad Duraković je još pre nekoliko godina javno upozoravao

² <http://www.islamicpluralism.eu/WP/?p=1629>.

³ Saudijska Arabija je u arapskom svetu jedina zemlja gde su vehabije dominantne.

na opasnost od terorizma u Bosni i Hercegovini, koga mogu proizvesti radikalni stavovi "izopačene religije". On kaže da je "teroristički napad u Sarajevu gotovo prirodna, logična i očekivana posljedica razvoja situacije među bosansko-hercegovačkim muslimanima nakon agresije na BiH". Duraković je ukazivao i na tendenciju eufemiziranja tumačenja vehabizma.

Prema njemu, najveća je odgovornost na Islamskoj zajednici (IZ) BiH, jer je zauzimala potpuno pogrešan stav prema vehabijama. Ona ih je, kaže, tetošila; iz Rijaseta su stizale kvalifikacije o njima kao o „finim muslimanima iz naših džemata“, kao o „novim muslimanima“, što bi trebalo shvatiti čak kao isticanje njihove avantgardnosti. Ističe da su "vehabije u BiH u funkciji unutrašnje agresije, a da toga uglavnom nisu svjesni ni sami njeni protagonisti, jer oni svojom zaslijepljenošću i aktima poput onoga pred američkom ambasodom, zapravo, najviše štete nanose samim Bošnjacima i državi BiH budući da upravo time daju krunski argument onima koji su u toku agresije 'tumačili' svijetu kako su ovdje muslimani nepodobni i kako ih treba eliminirati". Duraković također ističe da "Bošnjaci mogu biti ponosni što u vrijeme agresije na BiH - kada nam je čitav svijet tokom nekoliko godina bio okrenuo leđa i prepustio nas na milost i nemilost četvrtoj armijskoj sili u Evropi - nismo bili osvetnici ni teroristi, što smo sačuvali ljudsko dostojanstvo u borbi, odnosno u pogromu gotovo epskih razmjera. Time su Bošnjaci pokazali svoj pravi karakter, svoju prirodu, jer u tim stravičnim i iracionalnim 'momentima' moglo se očekivati uzvraćanje agresoru istom mjerom, ali nije se to dogodilo, srećom".⁴

Duraković, međutim, ukazuje na značajnu činjenicu da je Dejtonski sporazum formulisan tako da je dogovor o njegovoj reviziji unutar Bosne takoreći nemoguć, te da je Bosna beznadežno

paralizirana i frustrirana. Međunarodna zajednica, podvlači on, insistira na tome da sve zavisi od Bosanaca i da se moraju međusobno dogovoriti. Istovremeno na sve Dodikove dekonstrukcijske poteze gledaju blagonaklono, dolaze mu na noge najviši predstavnici Evropske zajednice... Takvo ponašanje je više od licemjerja, ističe Duraković.⁵

Atlantska inicijativa u svojoj analizi "Sigurnosni rizici" ističe da je očigledno da BiH ranjiva u pogledu opasnosti od unutrašnjeg i transnacionalnog terorizma, ali da ta opasnost nije veća od opasnosti u bilo kojoj drugoj zemlji u Evropi. Statistički, BiH je godinama bila rangirana kao zemlja sa najmanjim brojem terorističkih incidenata. Takođe iznose tezu da "neutemeljene priče o pojačanom riziku od terorizma u BiH bazirane na besmislenim tvrdnjama da oko 100.000 vehabija živi u zemlji nisu usmjerene na ukazivanje na opasnost nego više na to da se Bošnjaci definiraju kao teroristi i time njihovi politički ciljevi pokušaju delegitimizirati".⁶

Bosanski Srbi i njihovi mediji su veoma često igrali na kartu izjednačavanja vehabija s teroristima, posebno u situacijama kada je zemlja prolazila kroz kritične procese (reforma policije, lokalni i opšti izbori, ustavni amandmani, mogućnost referenduma o sudstvu i sl.). Njihovo agresivno ponašanje i retorika su u značajnoj mjeri doprineli stvaranju percepcije da su vehabije, pa, onda, i Bošnjaci, po samoj svojoj prirodi, skloni terorizmu. Milorad Dodik je svojevremeno govorio da je "borba Bošnjaka za njihov nacionalni identitet vezana za ideju stvaranja bilo kakve Bosne i Hercegovine". Prema njemu, "Bošnjaci su narod koji postoji samo u BiH i proglasili su se narodom negde 1993. godine. Oni tvrdoglavo pokušavaju da dokažu svoj nacionalni identitet uništavanjem nacionalnosti drugih

⁵ Isto.

⁶ <http://atlantskainicijativa.org/images/stories/ai/pdf/ai-dpc%20bih%20security%20study%20final%2010-9-11.pdf>

⁴ DEPO Portal, 5. novembar 2011.

– prvenstveno drugih konstitutivnih etničkih grupa u Bosni”⁷

Svesni činjenice da su vehabije pod svetskom lupom, bosanski lideri su odmah osudili napad na američku ambasadu. Alija Behman, gradonačelnik Sarajeva je rekao da je događaj šok za sve građane i da je bitno da je policija reagovala i da je taj ljudi čovek imobiliziran.⁸ Član Predsedništva BiH Bakir Izetbegović je osudio teroristički napad na ambasadu i pozvao na brzu istragu. On je izrazio podršku američkom ambasadoru i osoblju ambasade naglašivši da je Amerika dokazani prijatelj BiH. Dodao je da su američka vlada i narod bili uz BiH u najtežim trenucima u istoriji i da “niko nema pravo da ugrožava prijateljske odnose naše dve zemlje”⁹

Vlada Federacije BiH je takođe najoštrije osudila napad i smatra da je ovaj čin napad na mir u BiH.¹⁰ I Haris Silajdžić je osudio napad, rekavši da su to, bez obzira ko je iza napada, pucnji u naše prijatelje i u BiH.¹¹ Željko Komšić, član Predsedništva, ocenio je događaj kao napad i na BiH i njene građane. Dodao je da BiH nije utočište terorista, niti BiH i njeni narodi podržavaju bilo šta što može ugrožavati mir, sigurnost i bilo čiji život.¹² Poglavar Islamske zajednice u BiH Mustafa Cerić takođe je najoštrije osudio napad i zatražio od nadležnih državnih organa da se odlučno suprotstave takvim nasilnim pokušajima.¹³

Sven Alkalaj, ministar inostranih poslova, je izrazio uverenje da će nadležni organi BiH u što skorijem roku otkriti detalje i počiniocce ovog

7 RFE/RL, October 14, 2010.

8 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=29&nav_category=167&nav_id=553232.

9 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=28&nav_category=16&nav_id=553264.nm

10 Isto.

11 Isto.

12 Isto.

13 Isto.

dela. Ujedno je ponovio podršku Ambasadi SAD u Sarajevu i njenim zaposlenima i rekao da je događaj akt pojedinca i da BiH nije država u kojoj teroristi mogu da nađu utočište. “Bosna i Hercegovina nije nikada bila, niti će biti teroristička zemlja. Ovaj podmukli akt pojedinca, stranog državljanina, želi da uzdrma ugled BiH u svetu i da nas predstavi kao nestabilnu državu”, rekao je Alkalaj.¹⁴

Muhamed Filipović, akademik, smatra da je “potrebno ispitati sve okolnosti, pa i varijantu da srpska obaveštajna služba ima prste u svemu tome”. On dalje navodi da su se “srbijanski zvaničnici hvalili da su sve vreme kontrolisali Jašarevića” i da je, “nama poznato iz ranije historije da je obaveštajna služba stare Jugoslavije koristila upravo ekstremiste za svoje ciljeve.”¹⁵ I nekadašnji šef sarajevske policije Ismet Dahić je izjavio da je “moguće kako su Mevlida Jašarevića zavrbovale policijske agencije u Srbiji i poslale ga u Sarajevo”¹⁶

Neki mediji (na primer, Oslobođenje) su oštro kritikovali Islamsku zajednicu u BiH koja se, po njima, više bavi politikom i nacionalnim pitanjem umesto da tumači islam i deluje protiv ekstremista autoritetom znanja. Bosanski analitičari upozoravaju da teroristički čin Mevlida Jašarevića ukazuje na ozbiljne propuste sigurnosnih agencija u BiH, te da se nakon Bugojna i Sarajeva više ne može govoriti o izoliranim slučajevima terorizma. Profesor na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu Vlado Azinović tvrdi da teroristički napad Mevlida Jašarevića na Ambasadu SAD u Sarajevu nije slučajna, te da je “svaki teroristički napad planiran, uključujući i ovaj u Sarajevu. To podrazumijeva ideološku indoktrinaciju,

14 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=29&nav_category=167&nav_id=553436.

15 Svedok, 8. novembar 2011.

16 Isto.

obuku i logistiku”.¹⁷ On takođe ističe da “ključ leži u nedostatku političke volje, u konkretnom slučaju, prema selefijским grupama koje stoje iza terorističkog napada, da se taj problem konačno riješi. “Vjerovao sam da će se ovo dogoditi još prošle godine, nakon terorističkog napada na Policijsku stanicu u Bugojnu”.¹⁸

Lideri islamske zajednice i lokalni političari su dugo terorističke akcije u BiH karakterisali uglavnom kao izolovana “kriminalna dela”, a ne kao posledicu rastućeg islamskog ekstremizma. Često su pokušaje da se istraži vehabijски pokret kvalifikovali kao islamofobiju. Cerić je svojevremeno branio pravo vehabija na vlastitu interpretaciju islama. Rekao je tako, između ostalog: “Razumevanje vere je svačije pravo. Mi se možemo složiti ili ne složiti sa njima ali nemamo pravo da sudimo bilo koga sve dok ne krše pravo”.¹⁹

Bosanski verski lideri i reis Mustafa Cerić su oštro osudili napad na američku ambasadu. Cerić je takođe upozorio „da oni koji se odvoje od islamske zajednice su u rukama Sotone“. Još je istakao da je Jašarević „jedan od izdajnika islamske zajednice“ i naglasio da sledbenici vehabijске škole razaraju „muslimansko jedinstvo“.²⁰ Držeći centralnu molitvu povodom praznika Kurban-bajrama, Cerić je apelovao na bosansko-hercegovačke muslimane da ne idu u džamije koje vode vehabije, ističući da “svako ima pravo izabrati svoj životni put, ali niko nema pravo ugrožavati mir i sigurnost naroda. Savestan

17 http://atlantskainicijativa.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1022%3Anapad-na-ambasadu-sad-a-u-sarajevu-propusti-nadlenih-agencija-&catid=4.

18 http://atlantskainicijativa.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1032%3Adr-vlado-azinovi-strunjak-za-terorizam-vjerovao-sam-da-e-vlasti-rijeiti-problem-jo-od-napada-u-bugojnu&catid=45%3A-vijesti&Itemid=118&lang=hr.

19 Daily.tportal.hr [Zagreb], September 8, 2010.

20 <http://www.alarabiya.net/articles/2011/11/07/175825.html>.

narod mora zaustaviti one sklone nasilju”.²¹ Cerić je takođe podvukao “da američka ambasada u nama ovde ima prijatelja i da je napad na američku ambasadu i napad na nas”. “Zato ćemo se odlučno suprotstaviti svakom pojedincu i grupi koji ugrožavaju mir i sigurnost u ovom gradu i ovoj zemlji”, zaključio je.²²

REAKCIJE U REPUBLICI SRPSKOJ

Milorad Dodik je iskoristio napad na američku ambasadu da što više diskredituje bošnjačke lidere i optuži ih za saučesništvo. Optužio je, pre svega, Bakira Izetbegovića da je odgovoran za jačanje vehabija, navodeći da nije tajna da Izetbegović održava kontinuirane kontakte sa tim grupama i da je, po njegovim informacijama, vrlo cenjen u radikalnim islamističkim krugovima.

Rekao je da se poslednjih godina moglo čuti od direktora Obaveštajne agencije da postoji više od 3500 osoba koje su spremne za teroristički čin. Dodao je da ne zna da li je i ovaj terorista bio na toj listi, ali je naglasio da zna da nije bio nijedan Srbin. Istakao je da je cilj vehabija u BiH muslimanska država zasnovana na šerijatu i doveo je njihovo delovanje u vezu sa politikom koju vodi Izetbegović, precizirajući da je baš on bio glavna veza njegovog oca Alije sa iranskim navodno humanitarnim organizacijama. Dodao je da je isticanje činjenice da je Jašarević državljanin Srbije “podmetanje Sarajeva” i da je to stereotip da su Srbi uvek krivi.²³

21 <http://www.index.hr/vijesti/clanak/reis-ceric-kritizirao-vehabije-s-jašarevicem-je-vrag-kolo-vodio/581316.aspx>.

22 <http://www.smedia.rs/vesti/78894/Napad-na-americku-ambasadu-Sarajevo-Vehabije-Mustafa-Ceric-Ceric-Napad-na-ambasadu-SAD-je-napad-nas.html>.

23 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=11&dd=02&nav_category=11&nav_id=554531.

Igor Radojičić je osudio napad, ističući da uzemiruje to što se u BiH potcenjuje opasnost od radikalnog islamskog terorizma. Radojičić smatra da takva opasnost realno postoji, a da glavnu odgovornost za to što se ona umanjuje snosi zvanično Sarajevo.²⁴

U isto vreme je u Višegradu otkriven spomenik državljanima Rusije koji su poginuli kao vojnici Vojske RS tokom rata u BiH. Na spomeniku su imena 37 ruskih dobrovoljaca. Miloradu Dodiku je prilikom polaganja venca na taj spomenik ruski general i kozački ataman Aleksandar Pavlović uručio Orden prvog stepena za zasluge pred otadžbinom i kozaštvom.²⁵

Dodik smatra da uloga ruskih dobrovoljaca u ratu u BiH ne može da se poredi sa onima koji su, kako je rekao, “došli u Bosnu i stali na bošnjačku stranu da šire ekstremizam” i da su mnogi od njih “ostali da rovale i stvaraju probleme”.²⁶

Pri tome zaboravlja činjenicu da je dolazak u BiH i u srpske redove Ukrajinaca, Rusa i Rumuna organizovala specijalizovana agencija u Beogradu, kojom je rukovodio Vojislav Šešelj. Doc. dr Fikret Bećirović, naučni saradnik Instituta za istraživanje zločina protiv čovečnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, kaže da je “taj organ imao ključnu ulogu, jer je bio glavna spona s planerima, nalogodavcima i logističarima agresorskog rata u BiH. Za rešavanje svih vojnih pitanja za potrebe RS u Beogradu bio je zadužen major Jovan Đogo. Preko tog biroa iz tadašnje Jugoslavije prisilno je mobilisano i prebačeno u bijeljinsku kasarnu 4500 lica u Republiku Srpsku Krajinu i 1500 u RS”. Prema njegovim rečima, strani plaćenici i prisilno mobilizirani iz Srbije upućivani su u Glavni štab VRS, ali

24 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=29&nav_category=167&nav_id=553436.

25 www.b92.net 6. novembar 2011.

26 Isto.

27 Isto.

i direktno u jedinice poput “Belih orlova”, Diverzantskog odreda Sarajevsko-romanijskog korpusa, Prve sarajevske brigade.²⁷

REAKCIJE U SRBIJI

Još osamdesetih godina u Srbiji je u akademskim i obaveštajnim krugovima lansirana teza o opasnosti od “islamskog fundamentalizma”. Shodno tome bosanski rat se interpretira, pre svega, kao aktuelizovanje vekovnog sukobljavanja muslimana, pravoslavanih i katolika na ovim prostorima, pa, čak, i kao “sukob civilizacija”.

Darko Tanasković, islamolog, kaže da je verska dimenzija sukoba u Bosni prećutkivana, jer bi otvaranje zastrašujućeg ponora realnosti verskog rata silno komplikovalo održavanje uverljivosti fikcije o “četničkoj agresiji” i dovelo u pitanje utemeljenost čitave koncepcije pristupa jugoslovenskoj krizi i sličnim pojavama u drugim delovima uzburkanog sveta, s pozicija “novog svet-skog poretka”. Za njega je to verski rat, što, po njemu, znači da ga mnogi muslimani doživljavaju kao džihad.²⁸

Dominatna teza na srpskoj strani, a koju je Milorad Ekmečić prvi artikulisao, je da muslimanska inteligencija nije izvršila istorijski zadatak “da od jedne zajednice koja je istinski odvojena od Srba i Hrvata u Jugoslaviji zaista napravi nacionalnu zajednicu, svetovnu zajednicu koju ne pokreće religija”.²⁹

Polazeći od navedene teze, u toku je revizija nedavne prošlosti na čemu je angažovana skoro cela akademska elita Srbije. Upravo se u toj borbi za interpretaciju krije i odnos prema Sandžaku, odnosno prema Muslimanima/Bošnjacima,

27 Isto.

28 Darko Tanasković, *Islam i mi*, Džihad u Bosni i Hercegovini: privid ili stvarnost, Partenon, Beograd, 2006. godine str.62.

29 Isto. str 81.

odnosno islamu. Sandžak je u čitavoj novijoj historiji slovio kao opasna tačka preko koje ide "islamska transverzala" (Istanbul, Kosovo, Sandžak, Sarajevo). U pripremi rata u Bosni ta teza je imala presudan značaj u planiranju genocida u Bosni. Tada se, naime, polazilo od toga da je "proces započete (re)islamizacije jugoslovenskih Muslimana u skladu sa svetskim panislamističkim projektom islamskog preporoda, čiji je bosanski politički manifest 'Islamska deklaracija' Alije Izetbegovića".

Teroristički napad na SAD 11. septembra 2001. godine išao je na ruku srpskoj tezi o islamskom fundamentalizmu o kome se sad govori kao o "novom balkanskom islamu". Tanasković svako spada u one koji su krajem osamdesetih učestvovali u stvaranju atmosfere o islamskoj opasnosti, a nakon 11. septembra javlja se kao neko ko je iznosio "blaga upozorenja u vezi s metamorfozama islamskog fenomena na Balkanu". Željko Cvijanović, novinar je nakon 11. septembra napisao da "Beograd stiče poene u ratu protiv terorizma", te da se "Srbija nada sticanju političkog kapitala zahvaljujući američkoj kampanji protiv terorizma". On smatra da Srbija "može prevazići nasleđe iz Miloševićevog doba redefinisanjem svoje samoproklamovane uloge branioca zapadne civilizacije od muslimanskih hordi sa istoka na jedan moderniji način"³⁰.

Istovremeno, učešće mudžahedina u ratu u Bosni se koristi kao krunski dokaz za iznete teze. Pojava vehabija u Sandžaku se vešto koristi za potenciranje opasnosti od islamskog fundamentalizma sada, po bezbednost Srbije. Spinovanje historije posredstvom srbijanskih medija, uglavnom kroz izjave bivših pripadnika DB i KOS, dovelo je do hapšenja grupe vehabija 2006. godine koji se optužuju za podiranje integriteta Srbije. Vlasti u Beogradu su iskoristile ovaj slučaj za dodatnu diskvalifikaciju muslimana i islama kao opasnosti za Srbiju. Suđenje petnaestorici

³⁰ Blic News, 3. oktobar 2001.

mladića vehabija izazvalo je veliko nezadovoljstvo u Sandžaku, jer se smatra da je slučaj preuveličan i da nisu ponuđeni valjani dokazi prilikom suđenja.

Napad na američku ambasadu u Sarajevu samo je pojačao indukovanu sliku o opasnosti od islamskog fundamentalizma. Međutim, za razliku od ranijih godina ton i kvalifikacije događaja bile su umerenije. Najznačajniji mediji u Srbiji nisu se bavili tim događajem kao što su to činili u ranijim prilikama. Srbijanska policija je promptno reagovala i u Novom Pazaru, Sjenici i Tutinu je odmah privedeno 17 lica pod sumnjom da su imali veze sa Jašarevićem.

Ivica Dačić, ministar policije je potvrdio da je napadač Jašarević iz Novog Pazara, te da smatra da je ovaj teroristički napad još jedna potvrda kolika su pretnja radikalni islamistički pokreti.³¹ Poručio je da će srpska policija saradivati i u borbi protiv radikalnog islamskog vehabizma na području Balkana i da će se srpska policija i američke kolege u narednom periodu pozabaviti pitanjem borbe protiv radikalnog islama.³² Milorad Veljović, direktor policije, je izjavio da su srpska policija i FBI saglasni da problem radikalnog vehabizma ima globalni karakter. On je dodao da, zajednički sa kolegama iz Vašingtona i iz Sarajeva, rade na analizi materijala koji imaju, a da napad u Sarajevu ne smeju posmatrati kao izolovan događaj.³³

Predsednik Srbije Boris Tadić je poručio da teroristički napad u Sarajevu nikako ne bi trebalo povezivati sa svim ljudima islamske

³¹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=29&nav_category=167&nav_id=553232 .

³² http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=31&nav_category=16&nav_id=553751.

³³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=11&dd=03&nav_category=11&nav_id=554845.

veroisповести, već je reč o religijskom ekstremizmu pojedinaca kojih ima i u drugim religijama. "Niko danas ne bi trebalo da uputi bilo kakvu pogrešnu reč prema ljudima islamske veroisповести".³⁴

REAKCIJE OBAVEŠTAJNIH I AKADEMSKIH KRUGOVA U SRBIJI

Događaj u Sarajevu je za obaveštajne i akademske krugove bio dokaz teze o odgovornosti islamskih fundamentalista za raspad Jugoslavije. Međutim, primećuje se veće uvažavanje islama kao vere uz tvrdnju da su Srbi i muslimani kroz istoriju kohabitirali i živeli jedni pored drugih.

34 U obaveštajnim i akademskim krugovima reakcije su se svele uglavnom na nekadašnja upozorenja o "zelenoj transverzali". U pripremi ratova iz devedesetih teza o "zelenoj transferzali" je u srbijanskim ratnoj propagandi imala veliku ulogu. Ona je naime, počivala na tvrdnji da su "islamski fundamentalisti" pretnja Jugoslaviji. Nakon ratova ta teza je još više cementirana i na nju se oslanja srpska akademska elita u interpretaciji rata u BiH. Tako Milorad Ekmečić, istoričar tvrdi da je "islamski fundamentalizam" srušio Jugoslaviju. Ta teza se provlači kroz razne strateške i taktičke poteze Srbije. Na primer, poternice koje su izdate protiv pripadnika bošnjačkog političkog vrha za slučaj Dobrovoljačke ulice u Sarajevu i "tuzlanske kolone" iz 1992, u kojima se ističe da su "Muslimani počeli rat protiv JNA". O tome takođe učestalo govori i Dobrića Ćosić koji bitno utiče na uobličavanje narativa o tom periodu. On, između ostalog kaže, da je "bosanski rat" bio oslobodilački rat Srba, te da je 1992. godine "bila pravi masovni pokret Muslimana za ubijanje Srba, za pljačkanje imovine, stoke i paljenje srpskih kuća...", te da je "bosanski rat bio jedina velika pobeda srpskog naroda u poslednjoj deceniji XX veka, u kojem je stvorena prva srpska država preko Drine". On takođe tvrdi da je "Sarajevo grad masovnog muslimanskog zločina", a da u "Srebrenici nije izvršen genocid nego težak, bestijalni zločin nad zarobljenim Muslimanima". Ističe da će Bosna biti "odskočna daska" islamskih fundamentalista za prodiranje ka severu i zapadu, dublje u Evropu, gde ih čekaju, sada fragmentizovana, ali čvrsta u džihadskoj veri, njihova islamska braća. (u predgovoru Dobrice Ćosića za knjigu Nikole Koljevića "Stvaranje Republike Srpske – dnevnik 1993-1995", Službeni glasnik 2010. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=29&nav_category=16&nav_id=553340 Ivica.

Indikativno je i to da je Beograd tražio pomoć Turske u objedinjavanju dve islamske zajednice u Srbiji.

Kad je reč o dominantnim reakcijama, profesor Andreja Savić ističe da "zelena transverzala predstavlja liniju širenja islama ka Evropi. I u građanskim ratovima na prostoru BiH to je bilo veoma dominantno. To se videlo u politici Alije Izetbegovića, a sada njegovog sina koji je politički lider Bošnjaka. Dugo je postojala, a na ovim prostorima još uvek postoji, veliko razumevanje i tolerancija prema idejama širenja radikalnog islama".³⁵ Savić svoje argumente potkrepljuje i citatima iz knjige Ahmeta Davutoglua, turskog ministra spoljnih poslova, "Strategijska dubina". Iz knjige citira sledeću rečenicu: "Luk koji ide jugozapodno i proteže se od Bihaća, pa kroz srednju i istočnu Bosnu, preko Sandžaka, Kosova, Albanije, Makedonije, Kirdžilija, do istočne Trakije, za Tursku je balkanska geopolitička i geokulturna žila kucavica".³⁶

Profesor Darko Tanasković u svojoj knjizi "Neosmanizam" tvrdi da Turska na Balkanu vodi i sopstvenu versku politiku, i to preko Direktorata za verska pitanja koji uspostavlja tesnu saradnju s lokalnim islamskim zajednicama, pružajući im logističku, stručnu i kadrovsku pomoć. Turska, prema Tanaskoviću, na taj način nastoji da održi određeni nivo kontrole i uticaja na tokove u balkanskom islamu i potisne saudijski i iranski uticaj.³⁷

Profesor Andreja Savić smatra da delovanje vehabija na ovim prostorima predstavlja odraz prožetosti uticaja i interesa Saudijske Arabije, Turske ali i bosanskih verskih vođa, poput Mustafa Cerića. On ističe da treba "pratiti novac. Sve ide linijom 'zelena transverzale' na kojoj je Raška i bošnjački deo Bosne. Vehabije su tesno

35 Svedok, 8. novembar 2011.

36 Isto.

37 Isto

povezane sa Al kaidom³⁸. Napad u Sarajevu, ističe, predstavlja i "poraz politike dvostrukih standarda" koju su Amerikanci i Zapad vodili prema Balkanu. On, međutim, ne strahuje da napadi poput onog u Sarajevu mogu da se dogode u Beogradu.³⁹

Profesor Radoslav Gačić, naučni savetnik Instituta za političke studije u Beogradu, smatra da je potrebna snažna politička volja da se prestane sa tolerisanjem sve veće radikalizacije muslimana na Balkanu. U tome bi svakako važnu ulogu mogla da ima Turska.⁴⁰

Profesor Dragan Simeunović takođe smatra da Turska ima onu snagu koja će suzbiti uticaj vehabija, budući da je većina muslimana na Balkanu vezana za tzv. narodni islam koga je na Balkan donela turska vladavina. Turci odista ne ljube vehabije i u Turskoj ga zato teško može biti u nekoj značajnijoj meri, konstatuje, dodajući da je sigurno u njihovom interesu da održe svoj vekovni uticaj na balkanske muslimane.⁴¹

REAKCIJE BOŠNJAKA U SRBIJI

Vehabije su se u Sandžaku pojavile 1997. godine. Postale su aktivne nakon promena 5. oktobra 2000. godine. Njihove aktivnosti su se uglavnom svodile na čišćenje prostora ili pružanje pomoći narkomanima. Mnogi od njih su se nakon tretmana pridružili vehabijama. Međunarodna krizna grupa u svom izveštaju za 2005. godinu ističe da je vehabijski pokret u Sandžak došao iz Sarajeva. Pomoć su uglavnom dobijali od Saudijske Arabije preko Beča.

U februaru 2006. godine grupa vehabija je organizovala protest zbog karikature Muhameda u danskim novinama. Juna 2006, vehabije

su sprečile koncert grupe „Balkanika“ u Novom Pazaru, a zabeleženo je i više sukoba pripadnika ovog pokreta sa vernicima u džamijama kojima su pokušali da nametnu svoj način molitve. Zatim je, marta 2007. godine, usledilo otkrivanje „kampa za treniranje terorista“ u selu Zabren, blizu Sjenice – oko 30 km. od Novog Pazara. Policija je uhapsila grupu mladića, vehabija, koji su optuženi za nelegalno naoružavanje, planiranje terorističkih akcija i atentata na muftiju Muamera Zukorlića. Mesec dana kasnije policija je u pokušaju da uhapsi odgovorne za ovo delo ubila Ismaila Prenića i ranila prvooptuženog Senada Ramovića.⁴²

Septembra 2007. godine u Novom Pazaru su uhapšena dva pripadnika vehabijskog pokreta optužena da su planirali napad na policiju na Gradskom stadionu u Novom Pazaru. Na optužnici su se našla imena četiri osobe, od kojih su dve u bekstvu. Obe grupe vehabija su optužene zbog udruživanja radi protivustavne delatnosti i terorizma i osuđene na višegodišnje zatvorske kazne.

U sandžačkoj Islamskoj zajednici došlo je 2007. godine do cepanja u čemu ključnu ulogu ima Beograd. Tenzije i sukobe koji su se dešavali u toj zajednici treba posmatrati u širem kontekstu S jedne strane, reč je o ugrožavanju slobode veroispovesti građana Srbije, kako verujućih, tako i neverujućih. A, s druge strane, reč je i o periodičnim talasima antimuslimanskog i antiislamskog ponašanja i delovanja u Srbiji bez adekvatne reakcije državnih institucija. Nije reč samo o nekakvoj unutarmuslimanskoj podeli u Sandžaku, već o smišljenoj državnoj politici sa ciljem opstruiranja konstituisanja bošnjačke zajednice, u čemu Islamska zajednica ima najvažniju ulogu.

⁴² Ramović je poznat policiji od ranije, a u Italiji je bio osuđen na dugogodišnju zatvorsku kaznu zbog više krivičnih dela, među kojima i organizovanje prostitucije. Po povratku u Sandžak, Ramović je „otkrio islam“ i rešio da se okretanjem vehabizmu iskupi za „grehe iz mladosti“.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

I u Sandžaku postoji veoma jak naboj građana i vernika protiv pojave vehabija. Pokušaj Beograda da preko vehabijskog pokreta stvori sliku o Sandžaku kao potencijalnoj tački sa koje deluje islamski ekstremisti naišao je na veliki otpor tamošnje javnosti. Događaj u Sarajevu je osuđen od svih lokalnih lidera.

Beogradski muftija Muhamed Jusufspahić je pozvao muslimane da učine napor kako bi sprečili "svaku smutnju i pošast terorizma". On je poručio da je islam vera mira i da mir sa Bogom podrazumeva i mir među ljudima. Reis-ul-ulema Islamske zajednice Srbije Adem Zilkić je najoštrije osudio napad i rekao da je to napad na BiH, na "obraz ljudski i čast svakog iskrenog muslimana". Mešihat Islamske zajednice u Srbiji je osudio napad i rekao da su teror i nasilje zlo i opasnost za one protiv koga su usmereni, ali i za ono i one u čije ime se čini.

Lokalni političari u Sandžaku tvrde da se ne treba plašiti jačanja vehabijskog pokreta u Sandžaku, jer takva opasnost ne postoji. Munir Poturak, poslanik Sandžačke demokratske partije tvrdi da u Novom Pazaru nema organizovanog oblika vehabija ili drugih ekstremističkih grupa, ali su pojedinačni ispadi uvek mogući iz različitih razloga i povoda.⁴³

Aida Ćorović, direktorka Urban in, NVO iz Novog Pazara, s druge strane, tvrdi da postoji jaka veza između Mešihata Islamske zajednice u Srbiji Muamera Zukorlića i vehabija iz čijih se redova regrutuju teroristi. Svoju tvrdnju je potkrepila i

time da ima saznanja da Muamer Zukorlić dugo godina dobija novac iz sedišta vehabija u Beču i Rimu. Rekla je i da zna adrese hotela u kojima se oni sastaju i gde se sakuplja novac za ljude u Bosni i Sandžaku, te da je adrese tih hotela svojevremeno dala i austrijskom ambasadoru u Srbiji.⁴⁴

Kada su 2007, i 2008. godine u okolini Novog Pazara uhapšene dve grupe vehabija, jedna od optužbi je bila i da su pripremali atentat na muftiju Zukorlića. Sam Zukorlić je više puta tvrdio da su vehabije devijantna pojava u islamu, da je jaka islamska zajednica najjača brana tim štetnim pojavama, te da su on i verska zajednica na čijem je čelu, zagovornici srednjeg, pravog puta u islamu. Zukorlić je nakon nekoliko incidenata u novopazarskim džamijama, kada su vehabije pojedinim imamima i vernicima pokušali da nametnu svoj način molitve, zabranio vehabijama da koriste džamije. Od tada se oni mole po kućama.

Aida Ćorović⁴⁵, međutim, ističe: "Možda može i da se poveruje u priču da su hteli da ga ubiju, ali ne iz verskih razloga. Radilo se samo o sukobima u interesnoj zoni, jer verujem da su pare koje su mu donošene namenjene za zajedničko trošenje, što on nije dozvoljavao. On se plaši upravo ljudi, kojima uzima deo kolača, a on nije dozvoljavao da neko drugi ima pristup novcu".⁴⁶ Ona ističe da "to objašnjava zašto Zukorlić vodi toliko obezbeđenje. Kad se ima na umu da se vehabije regrutuju uglavnom iz sociopatskih sredina, njima nije problem da pucaju i da ubiju".⁴⁷

43 http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2011&mm=10&dd=29&nav_category=11&nav_id=553398.

44 www.b92.net 2. Između ostaloga: "Znam i imena nekih momaka koji su u više navrata nosili taj novac muftiji Zukorliću."

45 Aida Ćorović, kao i Rasim Ljajić, je nekada bila bliska sa muftijom Zukorlićem. Nakon raskida njihovi odnosi su se zaoštrili i prerasli u otvoreno neprijateljstvo.

46 Isto.

47 Isto.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Napad na američku ambasadu u Sarajevu, po svemu sudeći, nije delo šire organizovane akcije, što ne znači da se u budućnosti to ne bi moglo promeniti. Vehabije ima u celoj Evropi (posebno u Velikoj Britaniji) i nije neobično što su se pojavili i na Balkanu. Postoje mali izgledi da muslimani na Balkanu podrže ciljeve islamskih ekstremista.

Neophodno je pojavu vehabija na Balkanu sagledati u širem kontekstu, pre svega rata u Bosni, i konsekvenci koje su proistekle iz Dejtonskog sporazuma. Svakako je pogrešno tumačiti balkanski islam kao opasnost za Evropu, ali i amnestirati islamske lidere za deo odgovornosti za postojeće probleme.

U celini, međutim, radikalne i nacionalističke struje u islamskoj populaciji su marginalne pojave koje su dobijale na značaju samo u situacijama eskalacije političkih i etničkih tenzija. U takvim situacijama postoji opasnost da se nacionalne, političke i socijalne frustracije muslimana instrumentalizuju s raznih strana. U velikoj meri nije reč o realnoj opasnosti od vehabija, nego o manipulaciji ovakvim incidentima radi onemogućavanja demokratske konsolidacije u BiH i Srbiji, kao i u regionu. Najveća opasnost postoji od uticaja vehabija na nove generacije.

Pojava takvih struja je takođe i simptom interne pluralizacije islama i individualizacije vera u regionu. Ipak, nisu sve vehabije usmerene na politički radikalizam. Stoga neodgovorna stigmatizacija i kriminalizacija ovih radikalnih struja može dovesti do njihove još veće radikalizacije, a njihove vođe pretvoriti u simbole i žrtve.

Kontraproduktivno je i opasno s gledišta ublažavanja međunacionalnih tenzija i stabilizacije u regionu stalno obnavljanje teze o tzv. "zelenoj transverzali" i muslimanskoj populaciji kao izvoru i/ili delu konflikta i krize na Balkanu. "Zelena transverzala" ne postoji, a, isto tako ni verski, kao ni politički lideri u Bosni se ne mogu optužiti ni za konflikte ni za rat koji je poharao njihovu zemlju i delove Balkana početkom devedesetih godina prošlog veka.

Međunarodna zajednica i najveći deo demokratskih snaga u regionu definisali su rat u Bosni kao agresiju tokom koje je počinjen genocid nad bošnjačkim narodom. Neophodno je da se istina o ratu čuje i prihvati u Srbiji i RS kako bi se sprečila dalja frustracija mladih ljudi zbog izjednačavanja žrtve i agresora.

Srbija mora prestati sa politikom podrivanja bošnjačke zajednice i što pre pomoći ujedinjenje islamske zajednice. Organi bezbednosti Srbije treba da obavljaju svoj posao, ali bez represije, jer to ne daje najbolje efekte (katkad daje i kontraefekte).

Bošnjaci treba da preduzmu odlučne akcije da osujete taj oblik agresivnog islama. IZ sa svojom infrastrukturom i prosvetivanjem može najefikasnije neutralizirati tu potencijalnu pretnju.

Najveća odgovornost leži na političarima koji su dužni da osiguraju zakonski okvir i uslove za prevenciju i borbu protiv terorizma. U BiH još uvek ne deluje jedinstveni bezbednosni sistem, najviše zbog opstrukcija Republike Srpske koja se protivi svakoj državnoj instituciji. Za borbu protiv terorizma neophodan je zakon o prevenciji i borbi protiv terorizma i pranje para. Stvaranje funkcionalne države preduslov je i imperativ za rešavanje i tog problema, kao i većine drugih problema u Bosni i Hercegovini.

Zbog svega rečenog, radikalizmi svih vrsta na Balkanu, pa i ovaj vezan uz delove vehabija, zahtevaju ne samo društvenu mobilizaciju i akciju koja treba da promoviše toleranciju i uvažavanje drugih uz promovisanje koncepta ljudskih prava, nego i ozbiljnu analizu njihove geneze, stvarnog obujma i instrumentalizacije.